

Світлана ГАВРИЛЮК,

orcid.org/0000-0002-5142-7464

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства
та інформаційно-аналітичної діяльності
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) romir1991@ukr.net*

МИКОЛА БІЛЯШІВСЬКИЙ – ТЕОРЕТИК ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ І МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

Проведення в Україні пам'яткоохоронної і музейної діяльності передбачає врахування багатого досвіду фахівців попередніх поколінь. Вагоме місце серед них належить визначному українському пам'яткознавцеві і музейному діячеві Миколі Федотовичу Біляшівському (1867–1926).

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів пам'яткоохоронної і музейної справи, автором яких наприкінці XIX – впродовж першої чверті XX ст. виступав М. Біляшівський. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань, як показ підходів ученого до класифікації пам'яток, місця науково-громадських організації у проведенні пам'яткоохоронної роботи, обґрунтування функцій регіональних музеїв у цій справі.

Методологію дослідження склали принципи діалектизму, об'єктивного та конкретного підходу до висвітлення проблеми при поєднанні з використанням загальнонаукових і конкретних історичних та пам'яткознавчих і музеєзнавчих методів дослідження (аналізу і синтезу, проблемно-хронологічного, біографічного, аксіологічного, інституційного, ін.).

Наукова новизна полягає у виокремленні й представленні теоретико-методологічних засад пам'яткоохоронної і музейної справи, що знайшли обґрунтування у творчій спадщині М. Біляшівського і чимало з яких не втратили актуальності й сьогодні.

Як висновок, у статті наголошується, що енциклопедичні знання, багатий особистий і науковий досвід, обширна комунікація з шанувальниками української старовини, науково-громадськими товариствами, музейними закладами дали змогу М. Біляшівському висунути низку концептуальних положень щодо виявлення, збору, опрацювання, збереження та належного представлення пам'яток. Обґрунтовані ним методологічні засади пам'яткоохоронної і музейної справи стали вагомим внеском у національне пам'яткознавство і музеєзнавство, великою мірою не втратили значення і в наші дні.

Ключові слова: Микола Біляшівський, пам'ятка, пам'яткоохоронна справа, музей, науково-громадське товариство.

Svitlana HAVRYLIUK,

orcid.org/0000-0002-5142-7464

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Museology, Monument Studies
and Information-Analytical Activity
of the Lesya Ukrainka Volyn National University
(Lutsk, Ukraine) romir1991@ukr.net*

MYKOLA BILYASHIVSKY – THE THEORETICIAN OF MONUMENT PRESERVATION AND MUSEUM ACTIVITIES

Carrying out of the monument preservation and museum activities in Ukraine presupposes taking into account the rich experience of specialists of previous generations. An important place among them belongs to the prominent Ukrainian monument connoisseur and museum figure Mykola Fedotovych Bilyashivsky (1867–1926).

The article aims to view the theoretical aspects of monument preservation and museum activities formulated by M. Bilyashivsky in the late nineteenth – the first quarter of the twentieth century. The following tasks had to be solved to reach the established objective – a display of scientist's approaches to monument classification, the role of the scientific and public societies in carrying out monument preservation work, substantiation of functions of the regional museums in this field.

The research methodology consists of dialectics, objective and specific approaches to the problem, and general scientific and specific historical, monument and museum research methods (analysis and synthesis, problem-chronological, biographical, axiological, institutional, etc.).

The scientific novelty of the article lies in the selection and presentation of the theoretical and methodological concepts of monument preservation and museum activities, which have found their justification in the creative legacy of M. Bilyashivsky, and many of which are relevant nowadays.

As a result, the article emphasizes that encyclopedic knowledge, vast personal and scientific experience, extensive communication with the admirers of Ukrainian antiquity, scientific and public societies, and museums enabled M. Bilyashivsky to put forward a set of principles related to identifying, collecting, processing, preserving and proper presentation of monuments. His methodological framework of monument preservation and museum activities became a significant contribution to the national monument and museum studies and until now has not lost its importance.

Key words: Mykola Bilyashivsky, monument, monument preservation activity, museum, scientific and public society.

Актуальність проблеми. Для кількох останніх років суспільно-культурного життя України відмітною рисою є зростання на державному рівні уваги до проблем пам'яткоохоронної діяльності, а також кардинального удосконалення роботи тісно пов'язаних з нею музейних закладів. Зокрема, цій проблемі присвячувалися слухання у Верховній Раді України, що відбулися у квітні 2018 р. Помітну роль вирішенню практичних питань пам'яткоохоронної роботи відведено в ініційованій у 2020 р. Президентом України В. Зеленським програмі «Велике будівництво». Проведення в Україні такої діяльності передбачає врахування багатого досвіду фахівців попередніх поколінь. Вагоме місце серед них належить визначному українському пам'яткознавцеві і музейному діячеві Миколі Федотовичу Біляшівському (1867–1926).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Пошук та опрацювання наукової і науково-популярної літератури з проблеми засвідчує недостатню увагу в останні п'ять – сім років до особистості М. Біляшівського як пам'яткознавця і музейного діяча. Інформацію про ученого подають окремі публікації у матеріалах Всеукраїнської науково-практичної конференції (Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського, 2018). Відомості про пам'яткознавчі зацікавлення М. Біляшівського як археолога наводяться у статті В. Колеснікової, що міститься у збірнику, присвяченому історії Інституту археології НАН України (Колеснікова, 2015). Тому звернення до висвітлення постаті М. Біляшівського як теоретика пам'яткоохоронної і музейної справи залишається актуальним у науковому і практичному відношеннях.

Метою статті є розгляд теоретичних аспектів пам'яткоохоронної і музейної справи, автором яких наприкінці XIX – впродовж першої чверті XX ст. виступав М. Біляшівський. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань, як показ підходів ученого до класифікації пам'яток, місця науково-громадських організацій у проведенні пам'яткоохоронної роботи, обґрунтування функцій регіональних музеїв у цій справі.

Виклад основного матеріалу. М. Біляшівський народився в місті Умань у сім'ї священика. Після закінчення 2-ї київської гімназії вищу освіту здобув у Київському (1887–1891 рр.) та Новоросійському (1891 р.) університетах. Підліткові і юнацькі роки стали часом формування у М. Біляшівського зацікавлення пам'ятками і музейною справою. Так, колекціонування монет зробило його членом гуртка київських нумізматів, де поглибилося захоплення українською старовиною, історією українських земель. Помітну роль у становленні М. Біляшівського як пам'яткознавця і музеєзнавця відіграв професор Київської духовної академії М. Петров. Він зацікавив молодого дослідника експонатами церковно-археологічного музею, що функціонував при академії, роллю музейного закладу у збереженні культурної спадщини. Під впливом М. Петрова М. Біляшівський добре вивчив колекцію музею і почав брати дієву участь у зборі пам'яток (Кілієвич, 1999: 80–81).

Власні знання М. Біляшівський поповнив, слухаючи лекції професора В. Антоновича у Київському університеті, а згодом беручи участь в археологічних розкопках під його керівництвом. У 1892–1893 рр. М. Біляшівський перебував вільним слухачем на природничому факультеті Московського університету, де студіював археологію та антропологію. Протягом 1894–1897 рр. він працював завідувачем архіву фінансового управління Царства Польського у Варшаві. Тут М. Біляшівський отримав змогу ознайомитися з багатьма раніше невідомими документами з історії України, зокрема, частини західних етнічних українських земель, що наприкінці XIX ст. перебували під владою Російської імперії. Саме у Варшаві учений переконав відомого волинського громадсько-політичного діяча барона Ф. Штейнгеля створити музей в селі Городок Ровенського повіту, що став практично першим світським музейним закладом у Волинській губернії. Впродовж 1896–1898 рр. М. Біляшівський брав активну участь в організації і розгортанні діяльності цього музею, який з часом перетворився у справжній науководослідницький осередок. Не менш вагомою була заслуга М. Біляшівського і в заснуванні (1899 р.)

Київського музею старовини і мистецтв (тепер – Національний музей історії України), директором якого він працював протягом 1902–1923 рр. Завершився життєвий шлях ученого в 1926 р. Похований він на рідній черкаській землі, поблизу Чернечої гори, де знаходиться могила безсмертного Кобзаря.

Протягом життя М. Біляшівський виявляв постійну турботу про збір, вивчення та збереження культурних цінностей українського народу. Грунтуючись на особистих спостереженнях, зроблених під час власноруч проведених археологічних розкопок, результатах пошуків в архівах, бібліотечних збірках, підсумках дослідження світських та культових архітектурних пам'яток, учений наголошував на багатстві культурної спадщини українських територій, підвладних тоді Російській імперії. Серед українських земель за кількістю пам'яток М. Біляшівський виділяв Волинь. На його думку, це пов'язано з тим, що, по-перше, територія Волині дещо менше постраждала у ході Хмельниччини та Руїни, ніж, наприклад, Київщина. По-друге, на просторах Волині розкинулися родові маєтності давніх і знатних українських, а пізніше спольщених родів, представники яких турбувалися про влаштування власних помість та культових споруд. М. Біляшівський висловлював жаль з приводу того, що багато з цих пам'яток виявилися знищеними у ХІХ ст. під час відомої кампанії боротьби проти католицизму та уніатства. Він, зокрема, зазначав: «Взагалі ж, як всюди, так і на Волині, збереження пам'яток старовини нічим не забезпечене, тільки у нас можуть мати місце факти огульного їх знищення або через відому мету, або ж, як це трапляється, і без будь-якої мети, просто через невігластво» [переклад з російської] (Археологическая летопись Южной России, 1900. Т. 2. Декабрь: 217–218).

Пошук і вивчення пам'яток Волині, а також сусідніх з нею Холмщини і Підляшшя М. Біляшівський став здійснювати з 1888 р., коли розкопав ранньослов'янський могильник поблизу міста Заславля (Ізяслава) (Беляшевский, 1888: 31–35). Працюючи згодом у Варшаві, він відшукав і опрацював чимало археографічних та етнографічних пам'яток, що стосувалися так званої Холмської Русі (Люблінської і Сідлецької губерній Росії), заселених переважно українцями. М. Біляшівський продовжив вивчення цих територій у 1898 р., коли працював у Києві і був членом Попереднього комітету з підготовки ХІ загально-російського археологічного з'їзду. За дорученням комітету учений проводив археологічні розкопки на обох берегах середньої течії річки Західний

Буг. Важливим періодом в діяльності М. Біляшівського щодо пошуку, збору та опрацювання пам'яток Волині стала, як уже згадувалося вище, його активна участь в організації і розгортанні діяльності Городоцького музею.

Дослідник неодноразово порушував питання охорони пам'яток українських земель. До цієї злободенної проблеми він прагнув привернути увагу громадськості за допомогою численних публікацій, що з'являлися насамперед на сторінках часопису «Київська старовина» («Киевская старина»). У 1899 р. М. Біляшівський створив додаток до «Київської старовини» під назвою «Археологічний літопис Південної Росії» («Археологическая летопись Южной России»). Додаток ставив за мету сконцентрувати сили шанувальників археології України та любителів старовини загалом на питаннях збереження культурних цінностей, знайомити читачів з досягненнями та проблемами у пам'яткоохоронній і музейній справі. Тут публікувалися повідомлення про роботу археологічних та інших пошуково-дослідницьких експедицій, описи виявлених пам'яток, результати пам'яткоохоронної роботи.

З 1903 р. додаток почав виходити окремим виданням, що друкувалося по 1905 р. переважно періодичністю шість разів на рік і стало першим у Наддніпрянській Україні спеціалізованим археологічним журналом. Навколо нього вчений гуртує наукові сили України. Він звертається з листами до наукових та громадських товариств, окремих їх діячів, де зазначає, що в «Археологічному літописі Південної Росії» наводиться різні відомості «... про товариства, експедиції, знахідки, музеї, збірки старожитностей та ін.» [переклад з російської] (Інститут рукопису. Ф. ХХХІ. Спр. 375: 18), просить подавати перелік цікавих знахідок, що надходять до місцевих колекцій.

Часопис «Археологічний літопис Південної Росії» містив рубрики «Вчені товариства», «Дослідження і розкопки», «Музеї і зібрання старожитностей», «Випадкові знахідки», «Бібліографічні замітки», ін. М. Біляшівський виступав автором переважної більшості матеріалів. Продовжуючи традиції додатку, що функціонував на сторінках «Київської старовини», видання подавало інформацію про нові надходження до музейних збірок, наукові експедиції територіями українських земель з метою виявлення нових пам'яток, археологічні розкопки, відомості про роботу науково-громадських організацій, що займалися пам'яткоохоронною справою.

М. Біляшівський був одним із фундаторів розробки теоретико-методологічних програм охорони

національних світських та культових пам'яток. Зокрема, у розробленій «Схемі розподілу матеріалів для вивчення пам'яток української старовини» («Схеме распределения материалов для изучения памятников украинской старины») учений в окрему групу виділяє церковні пам'ятки. До них він відносить дерев'яні та муровані церкви і дзвіниці, їх плани, іконостаси, церковне начиння, плащаниці, рукописні богослужбові книги та стародруки, надмогильні пам'ятники тощо (Інститут рукопису. Ф. XXXI. Спр. 62: 1). Таких пам'яток, як зазначає М. Біляшівський, збереглося в Україні чи не найбільше, однак практично всі вони потребують реставрації або інших видів відновлювальних робіт.

Вченого постійно турбувало питання охорони церковних пам'яток. В одній із статей М. Біляшівський зазначав: «... давні речові і писемні пам'ятки, які залишилися тепер в монастирях, церквах та інших установах духовного відомства, охороняються настільки випадково, що не існує достатньої впевненості в неодмінній їх збереженості у майбутньому» [переклад з російської] (Беляшевский, 1902: 153). В іншому матеріалі на цю тему вчений висловився за заборону відчужувати від церков і знищувати будь-які культові предмети, включаючи навіть уламки давніх іконостасів (Археологическая летопись Южной России, 1900. Т. 2. Июнь: 162). В одному з випусків часопису за 1903 р. М. Біляшівський проаналізував один з останніх указів Синоду щодо охорони церковних пам'яток. Учений зазначив, що їх нищення зумовлене вкрай низьким рівнем освіченості у пам'яткоохоронній справі місцевого духовенства, особливо сільського, яке не вартісні, з його погляду, церковні речі вважало мотлохом, що лише займає місце. М. Біляшівський запропонував не просто довести до відома священників положення указу, а й на конкретних прикладах показати його важливість, аби призупинити масове нищення цінних для історії документів, інших рухомих культових пам'яток (Археологическая летопись Южной России, 1903. № 2: 113).

Торкаючись питання охорони культових культурних цінностей, М. Біляшівський підкреслював необхідність проведення попередньої систематичної роботи щодо їх виявлення шляхом обстеження усіх без винятку храмів. Він зазначав, що надійним засобом у цьому є огляди культових споруд і їх майна фахівцями, активно залучення до такої роботи якомога ширшого кола науковців та місцевих краєзнавців (Археологическая летопись Южной России, 1900. Т. 2. Июнь: 162).

Не меншу увагу М. Біляшівський звертав на питання охорони світських архітектурних пам'яток, багато з яких наприкінці XIX – на початку XX ст. являли собою жалюгідні рештки вражаючих колись споруд. Дослідник зауважував, що коли церков, хоча і в занедбаному стані, збереглося чимало, то «світських старовинних будівель дійшло до нас порівняно дуже небагато, особливо це стосується Південно-західного краю, – тим сумніше, тим прикріше бачити, що вони поступово зникають з лиця землі, зникають на очах у всіх, лише в рідкісних випадках викликаючи протести» [переклад з російської] (Беляшевский, 1902: 148).

У справі виявлення, вивчення та збереження пам'яток М. Біляшівський важливу роль відводив науково-громадським організаціям. Так, він прихильно сприйняв проект про доцільність утворення в кожній єпархії церковно-археологічних комітетів (на зразок тодішніх губернських архівних комісій – Г. С.) для пошуку, реєстрації, наукового дослідження речових і писемних пам'яток. Проект також передбачав, що при цих комітетах повинні бути влаштовані церковно-археологічні музеї і єпархіальні історичні архіви. Для об'єднання і спрямування дій комітетів при Синоді мав функціонувати координуючий заклад у вигляді спеціальної церковно-археологічної комісії. М. Біляшівський висловлював жаль, що цей проект не знайшов належної підтримки і може бути приречений на забуття (Беляшевский, 1902: 153–154).

Турбуючись про українську старовину, пам'яткознавець звернув увагу наукових та громадських кіл Наддніпрянщини на досвід роботи утвореної Московським археологічним товариством на початку 1890-х рр. Комісії зі збереження давніх пам'яток. М. Біляшівський підкреслював, що діяльність цієї комісії поширюється на пам'ятки, які знаходяться на території тільки Московського учбового округу. Він вважав, що подібну комісію варто утворити й у Києві; вона могла б піклуватися про архітектурні пам'ятки в межах Київського учбового округу.

Тривалі зусилля М. Біляшівського та його однодумців щодо організації такої комісії увінчалися успіхом лише у 1910 р. Саме тоді у Києві постало Товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва – об'єднання археологів, істориків, архітекторів, художників, інших фахівців з метою виявлення, опису, вивчення та збереження культурних цінностей. Серед його засновників був і тодішній директор Київського музею старовини і мистецтв М. Біляшівський.

Товариство (КТОПСІМ) розробило і затвердило статут, в якому, зокрема, зазначалося, що для вирішення власних завдань воно буде проводити наукові дослідження і реєстрацію нерухомих пам'яток, порушувати перед урядовими установами клопотання про вжиття заходів щодо їх відновлення й охорони, споряджати археологічні та археографічні експедиції для огляду, збирання і вивчення об'єктів старовини (Центральний державний історичний архів України, м. Київ: 5). У статуті говорилося про необхідність здійснення з дозволу Петербурзької археологічної комісії археологічних розкопок на громадських, казенних і церковних землях, а на приватних землях – за згодою їх власників; вивчення давніх архівних справ для пошуку документів, що мають наукове значення, в необхідних випадках – клопотання про їх охорону; обговорення наукових доповідей та видання праць товариства у вигляді журналу або окремими книгами і брошурами; влаштування лекцій та читань; організації виставок пам'яток, скликання археологічних з'їздів.

Незважаючи на відносно короткий період діяльності, Київське товариство охорони пам'яток старовини і мистецтва змогло провести значну роботу з дослідження і збереження багатьох історичних та мистецьких старожитностей України. Члени товариства виявили чимало давніх писемних документів, розробили конкретну програму організації археологічних розкопок, яку почали втілювати в життя, провели значну роботу з реставрації низки архітектурних пам'яток, ін.

Розшукуючи і обстежуючи у різних регіонах Наддніпрянської України історичні реліквії, КТОПСІМ залучало до співпраці представників органів влади, місцевих краєзнавців з середовища духовенства, учителів, ін. Для збору ними детальних відомостей про пам'ятки члени Товариства при активній участі М. Біляшівського склали своєрідний опитувальний лист. Налагодилися тісні контакти з місцевими краєзнавчими організаціями, зокрема, Товариством дослідників Волині, Братством імені князів Острозьких, Холмським церковно-археологічним музеєм при місцевому Свято-Богородицькому православному церковному братстві. Власним подвижництвом київським науковцям при підтримці краєзнавців усієї Наддніпрянщини на початку другого десятиріччя ХХ ст. вдалося врятувати для нинішніх і наступних поколінь немало пам'яток, які є невіддільною часткою безцінної духовної спадщини української нації.

У вивченні та збереженні пам'яток М. Біляшівський вагоме місце відводив музейним закладам історико-краєзнавчого спрямування. Предметом

уваги дослідника була діяльність практично всіх аналогічних музеїв чи музейних відділів Наддніпрянської України. На сторінках періодики він систематично подавав детальну інформацію про археологічні розкопки та експедиції, що проводилися з ініціативи й за участю цих закладів, поповнення їх фондів, роль колекцій музеїв і окремих експонатів у підготовці та успішному проведенні загальноросійських археологічних з'їздів. Зокрема, прикладом у справі збереження цінних зразків іконопису, церковного начиння, рукописів та інших пам'яток М. Біляшівський вважав роботу Волинського єпархіального давньосховища та Волинського церковно-археологічного товариства, яке опікувалося цим музеєм. Вчений не обминав увагою й музеї православних церковних братств Волині (Археологическая летопись Южной России, 1899. Т. 1. Май: 67). Він постійно цікавився також станом справ у церковно-археологічному музеї Холмського Свято-Богородицького православного церковного братства. Неодноразово аналізуючи роботу музею, вказуючи на її слабкі сторони, вчений висловлював низку порад і побажань, спрямованих на активізацію діяльності закладу. Так, дослідник радив не покладати надії лише на подарунки й інші види пожертвувань, а проводити самостійні пошукові експедиції для виявлення пам'яток і поповнення ними музейної колекції (Археологическая летопись Южной России, 1899. Т. 1. Июль: 96).

Виявляючи постійне зацікавлення роботою музеїв Наддніпрянщини, М. Біляшівський у численних матеріалах щодо їх діяльності висловлював також міркування методологічного характеру: про спрямованість роботи та функції регіональних музеїв, зокрема, їх пам'яткоохоронні завдання, принципи побудови експозиції, необхідність поживлення просвітницької діяльності, налагодження систематичного відвідування музейних закладів населенням тощо. Вони базувалися значною мірою на врахуванні досвіду Городоцького музею Волинської губернії, в організації та розгортанні роботи якого М. Біляшівський брав найактивнішу участь і якому присвятив низку матеріалів (Археологическая летопись Южной России, 1899. Т. 1. Декабрь: 213–214; 1900. Т. 2. Июнь: 163–165; ін.). Музей постав 1896 р. у маєтку барона Ф. Штейнгеля в селі Городок Ровенського повіту. У фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України зберігається документ, написаний Ф. Штейнгелем, де розкриваються передумови появи музею. Автор, зокрема, зазначив, що цікавлячись минулим Волині, він дивувався, як мало таких даних можна знайти в літературі і в різних музеях. Тим часом навіть неозброєним оком видно, що в науковому аспекті Волинь є надзвичайно цікавим

краєм. У Ф. Штейнгеля з'явилася думка зібрати відомості і колекції, що мають стосунок до питань про Волинь, які його зацікавили. Проте ця думка не набула чіткої форми. «Тоді я звернувся за порадою до друга мого (М. Ф.) і пояснив йому свою думку. Від нього я дізнався про існування в багатьох місцевостях музеїв і ознайомився з програмами і цілями таких музеїв. Я побачив, що саме такі музеї і можуть дати відповідь на ті численні питання, які так цікавили мене стосовно Волинської губернії, і ось у мене виникли думки поволі почати збирати, дотримуючись програми «місцевих музеїв», все, що відноситься до всебічного вивчення Волині» [переклад з російської] (Інститут рукопису. Ф. 109. Спр. 9: 1). Отже, під впливом М. Біляшівського Ф. Штейнгель утвердився в думці щодо потреби організації Городоцького музею і не випадково запросив вченого взяти безпосередню участь у цій справі.

Відводячи музеям вагоме місце у пам'яткоохоронній роботі, М. Біляшівський вважав за необхідне скликати спеціальний з'їзд музейних працівників для вироблення загальної програми їх діяльності. Готуючись до нього, вчений протягом 1910–1912 рр. аналізував стан справ у вітчизняному музеєзнавстві, працював над узагальненням особистих спостережень у цій галузі, намагався визначити у ній роль місцевих історико-краєзнавчих музеїв, готував перелік питань, що потребували негайного вирішення. Власні роздуми над зловбоденними про-

блемами музейної справи як помітного складника пам'яткоохоронної діяльності М. Біляшівський виклав у праці «Про типи провінційних музеїв: обласних, губернських і повітових» («О типах провинциальных музеев: областных, губернских и уездных») (Інститут рукопису. Ф. 1. Спр. 65: 1–2).

Отже, охорону культурної спадщини українського народу наприкінці ХІХ – впродовж першої чверті ХХ ст. неможливо уявити без подвижницької діяльності Миколи Біляшівського як теоретика національної пам'яткоохоронної і музейної справи. Енциклопедичні знання, багатий особистий і науковий досвід, обширне спілкування з шанувальниками старовини різних українських етнічних земель, тісні зв'язки з місцевими науково-громадськими товариствами, музейними закладами дали змогу вченому висунути низку концептуальних положень щодо виявлення, збору, класифікації, опрацювання, збереження та належного представлення пам'яток. М. Біляшівський виокремив вагому роль науково-громадських організацій у проведенні пам'яткоохоронної роботи, обґрунтував функції регіональних музеїв у цій справі. Запропоновані ним методологічні засади пам'яткоохоронної і музейної діяльності стали вагомим внеском у національне пам'яткознавство і музеєзнавство, великою мірою не втратили значення і в наші дні, залишаючись однією з підвалин формування суспільно-історичної та культурно-духовної свідомості української нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Археологическая летопись Южной России. 1899–1905.
2. Беляшевский Н. К вопросу об охране памятников старины. *Киевская старина*. 1902. № 5. С. 148–156.
3. Беляшевский Н. Могильник в урочище Остроня, близ г. Заславля Волынской губернии. *Киевская старина*. 1888. № 10. С. 31–35.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 1. Спр. 65. 10 арк.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. XXXI. Спр. 62. 2 арк.
6. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. XXXI. Спр. 375. 50 арк.
7. Інститут рукопису Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського НАН України. Ф. 109. Спр. 9. 4 арк.
8. Кілієвич С. Академік М. Ф. Біляшівський – перший директор Національного музею історії України. *Київська старовина*. 1999. № 4. С. 80–86.
9. Колеснікова В. А. Біляшівський Микола Федотович (1867–1926). *Інститут археології Національної академії наук України. 1918–2014*. Київ, 2015. С. 281–284.
10. *Музейні читання пам'яті М. Біляшівського і Д. Щербаківського*: матеріали Всеукр. наук.-практичної конференції, 16–17 листопада 2017 р. Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2018. 448 с.
11. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 725. Оп. 1. Спр. 1. 291 арк.

REFERENCES

1. Arkheologicheskaya letopis Yuzhnoy Rossii (1899–1905). [Archaeological Record of Southern Russia]. [in Russian].
2. Belyashevskiy, N. (1902). K voprosu ob okhrane pamyatnikov stariny [To the issue of the antiquities' preservation]. *Kievskaya starina – Kievan Past*. 5, 148–156 [in Russian].
3. Belyashevskiy, N. (1888). Mogilnik v urochische Ostronya, bliz g. Zaslavl'ya Volynskoy gubernii [The burial ground in Ostronya, near the town of Zaslavl, Volyn Governorate.]. *Kievskaya starina – Kievan Past*. 10, 31–35 [in Russian].
4. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho NAN Ukrainy [The Institute of manuscript of V. I. Vernadsky National library of Ukraine of the National academy of sciences of Ukraine]. С. 1. С. 65. 10 p. [in Ukrainian].
5. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho NAN Ukrainy [The Institute of manuscript of V. I. Vernadsky National library of Ukraine of the National academy of sciences of Ukraine]. С. XXXI. С. 62. 2 p. [in Ukrainian].

6. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho NAN Ukrainy [The Institute of manuscript of V. I. Vernadsky National library of Ukraine of the National academy of sciences of Ukraine]. С. XXXI. С. 375. 50 p. [in Ukrainian].
7. Instytut rukopysu Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho NAN Ukrainy [The Institute of manuscript of V. I. Vernadsky National library of Ukraine of the National academy of sciences of Ukraine]. С. 109. С. 9. 4 p. [in Ukrainian].
8. Kiliievych, S. (1999). Akademik M. F. Biliashivskiy – pershyi dyrektor Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy [Academician M. F. Bilyashivsky – the first director of the National museum of the history of Ukraine]. *Kyivska starovyna – Kievan Past*. 4, 80–86 [in Ukrainian].
9. Kolesnikova, V. A. (2015). Biliashivskiy Mykola Fedotovych (1867–1926) [Bilyashivsky Mykola Fedotovych (1867–1926)]. *Instytut arkeologii Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy – The Institute of archaeology of the National academy of sciences of Ukraine. 1918–2014*. Kyiv. [in Ukrainian].
10. *Muzeini chytannia pamiati M. Biliashivskoho i D. Shcherbakivskogo [M. Bilyashivsky and D. Shcherbakivsky memorial lectures]* (2018). *Materialy Vseukr. nauk.-praktychnoi konferencii, 16–17 lystopada 2017 r. – the materials of All-Ukrainian practical scientific conference, november 16–17, 2017*. Vinnytsia : TOV «TVORY». [in Ukrainian].
11. Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy, m. Kyiv [The Central state historical archives of Ukraine, Kyiv]. С. 725. D. 1. С. 1. 291 p. [in Ukrainian].